

THE EPITHET- EXPRESSIVE VALUES IN THE POETRY OF GRIGORE ALEXANDRESCU

Elena Andreea Popa

PhD Student, University of Pitești

Abstract: This work tries to emphasize the poetical values in Grigore Alexandrescu's poetry through its epithets. It is put under discussion the types and the way Alexandrescu chooses his words in order to create genuine poetry.

Keywords: culture, modernization, Romanticism, tradition, originality

Odată cu secolul XIX apar anumite evenimente de ordin istoric, social și cultural care cer sincronizarea literaturii române cu cea europeană. Prin intermediul erudițiilor ce studiază în străinătate și aduc idei inovatoare are loc un adevărat proces de emancipare al poporului român pe toate planurile. Se dorește unirea Principatelor Române, autonomie și răspândirea culturii în rândul poporului român, încercându-se astfel o sincronizare pe toate planurile cu Occidentul, a cărui evoluție era model pentru oamenii de cultură din țara noastră.

Lupta pentru constituirea normelor limbii române literare a fost declanșată încă de la sfârșitul secolului al XVIII-lea de către Școala Ardeleană, care dorea modernizarea limbii prin reîntoarcerea la limba- mamă, latina. S-a încercat astfel regăsirea latinității și modernizarea limbii române literare utilizând mijloace specifice limbii latine, astfel luând naștere mișcarea latinistă care, în cazul poporului nostru, va cunoaște trei faze: prima este faza latinismului rezonant, de început întâlnit la Dosoftei, Dimitrie Cantemir și cronicari; faza următoare este cea a latinismului doctrinar întâlnit în perioada premodernă, iar faza latinismului extrem apare după 1840. Superioritatea limbii latine față de celelalte influențe în procesul de modernizarea a limbii române a condus la acceptarea doar a anumitor influențe dintre care limbile latine au fost principalele surse de împrumuturi.

În lucrarea *Literatura română în a doua jumătate a secolului al XIX-lea* autorii rezumă în câteva fraze trăsăturile defnitorii ale literaturii secolului XIX-lea, afirmând că: „Literatura română a secolului al XIX-lea, fără a întrerupe continuitatea firească a unei culturi care a vibrat prin timp la destinele neamului, marchează un moment de răscruce, o etapă calitativ nouă, de o mare varietate prin deschiderea spre sincronizarea cu spiritul dinamic și modern al marilor literaturi europene. Evoluția și structura ei au fost determinate de schimbările revoluționare profunde care au traversat acest secol viforos și care au transfigurat resorturile adânci ale întregii alcătuirii sociale și, mai ales, ale mentalității și idealurilor spirituale ale noilor generații. Literatura acestor ani, având la bază un program național statuat prin *Dacia literară*, reprezintă hotarul dintre două zone de influențe, dintre vechea cultură orientală, cu formele ei specific medievale, și cultura occidentală, mai dinamică și mai deschisă evoluției spre valoare artistică.” (Florea, Iacob, 2006:7).

Astfel reiese că la baza mișcării pașoptiste din prima jumătate a secolului XIX-lea stă programul susținut în filele revistei *Dacia literară* de Mihail Kogălniceanu și ceilalți reprezentanți pașoptiști. În *Introducere*, Mihail Kogălniceanu își arată dorința de a avea o literatură și o limbă unită „Literatura noastră are trebuință de unire, iar nu de dezbinare; cât pentru noi, dar, vom căuta să nu dăm cea mai mică pricină din care s-ar putea isca o urată și neplăcută neunire. În sfârșit, țelul nostru este realizarea dorinței ca românii să aibă o limbă și o literatură comună pentru toți.” (*Dacia literară*, 2012:5).

Tot în filele revistei se îndeamnă la cultivarea unei literaturi autentice, conștientizând pericolul imitației despre care autorul afirma că : „ omoară în noi duhul național. Această manie este mai ales covârșitoare în literatură. Mai în toate zilele ies de sub teasc cărți în limba românească. Dar ce folos! că sunt numai traducții din alte limbi și încă și acele de-ar fi bune. Traducțiile însă nu fac o literatură. Noi vom prigoni cât vom putea această manie ucigătoare a gustului original, însușirea cea mai prețioasă a unei literaturi.” (*Dacia literară*, 2012: 5)

Kogălniceanu îndeamnă scriitorii să aibă ca sursă de inspirație istoria națională care, „ are destule fapte eroice, frumoasele noastre țări sunt destul de mari, obiceiurile noastre sunt destul de pitorești și de poetice, pentru ca să putem găsi și la noi sugeturi de scris, fără să avem pentru aceasta trebuință să ne împrumutăm de la alte nații. Foia noastră va primi cât se poate mai rar traduceri din alte limbi; compuneri originale ii vor umple mai toate coloanele.”(*Dacia literară*, 2012:5).

Critica ocupă un loc deosebit întrucât va aprecia obiectiv valoarea operei: „ Critica noastră va fi nepărtinitoare; vom critica cartea, iar nu persoana. Vrajmași ai arbitrarului, nu vom fi arbitrari în judecățile noastre literare. Iubitori ai păcii, nu vom primi nici în foaia noastră discuții ce ar putea să se schimbe în vrajbe.” (*Dacia literară*, 2012: 5)

Revista militează de asemenea pentru unitatea limbii și a literaturii, fapt ce reiese din următoarele afirmații: „ Așadar, foaia noastră va fi un repertoriu general al literaturii românești, în care, ca într-o oglindă, se vor vedea scriitorii moldoveni, munteni, ardeleni, bănățeni, bucovineni, fieștecare cu ideile sale, cu limba sa, cu tipul său. Urmând unui asemenea plan, *Dacia* nu poate decât să fie bine primită de publicul cititor. Cât pentru ceea ce se atinge de datoriile redacției, noi ne vom sili ca moralul să fie pururea pentru noi o tablă de legi și scandalul o urâciune izgonită(...). Literatura noastră are trebuință de unire, iar nu de dezbinare; cât pentru noi, dar, vom căuta să nu dăm cea mai mică pricină din care s-ar putea isca o urată și neplăcută neunire. În sfârșit, țelul nostru este realizarea dorinței ca românii să aibă o limbă și o literatură comună pentru toți.” (*Dacia literară*, 2012:5).

Toate aceste idealuri ajută la apropierea literaturii române de valorile celei universale; iar în ceea ce privește stadiul limbii române literare, o schimbare majoră are loc odată cu publicarea *Gramaticii Românești*, în 1828 de către un important reprezentant al mișcării pașoptiste, Ion Heliade - Rădulescu.

Prin această publicație autorul aduce schimbări majore la nivelul limbii. Combate principiul etimologic, susținându-l pe cel fonetic, iar în cazul lexicului propune derivarea și împrumutul ca surse de îmbogățire. Totuși sunt condamnate împrumuturile exagerate ca de altfel exagerările școlii latiniste.

Reputația culturală a lui Ion Heliade-Rădulescu în rândul intelectualilor din prima jumătate a secolului XIX-lea a garantat succesul reformelor limbii române literare, ajutând la asimilarea normelor de unificare a limbii române literare.

Epoca modernă a limbii române literare începe cu anul 1830, iar până în 1860 corespunde perioadei pașoptiste, caracterizată drept o perioadă de tranziție în care elementele vechi coexistă cu cele intrate recent în limbă.

Se realizează traduceri din literatura europeană, se publică manuale, apar periodic reviste, iar activitatea oamenilor de cultură se caracterizează fie prin orientarea latinistă în modernizarea limbii române literare, fie prin orientarea raționalistă. Această perioadă este caracterizată de asemenea de inexistența unor norme stabilite, astfel că limba nu se manifestă unitar.

Lexicul se îmbogățește considerabil, existând uneori mai multe cuvinte pentru redarea unei noțiuni, lucru ce complică adesea procesul de modernizare.

De asemenea sintaxa cunoaște încă inadecvări datorate influenței slavone, însă apar reorganizări în ceea ce privește anumite paradigme gramaticale, precum cea a verbului sau a pronumelui demonstrativ, deși anumite diferențe locale se păstrează deocamdată în scris.

Un alt aspect abordat în lupta pentru o limbă literară unică constă în adoptarea unui singur dialect comun tuturor românilor; în această privință au existat o serie de teorii care au susținut fie graiul muntenesc, maramureșean, moldovenesc sau toate graiurile dacoromâne, din această ultimă categorie făcând parte Ion Gheție și George Ivănescu, conform cărora până în secolul XIX au existat mai multe dialecte dacoromâne, George Ivănescu exprimându-și teoria astfel: „După părerea mea, a existat... o bază dialectală muntenească oricând, dar numai pentru Muntenia. Și a existat oricând și o bază dialectală maramureșeană, căci limba literară românească de astăzi tot a mai păstrat câte ceva din vechile maramureșenisme; între altele, pronumele *acest(a)*; și a existat oricând și o bază dialectală ardelenescă, moldovenească și bănățeană; dar, până la secolul al XIX-lea, fiecare din dialectele pomenite constituia o bază numai pentru limba scrisă în raza lui; pe când, începând din acest secol, elementele din aceste dialecte, care au pătruns în limba literară unitară a românilor, sunt mai puține, dar se utilizează pretutindeni...” (G. Ivănescu, *Bazele dialectale ale limbii literare române*, I, în *Convorbiri literare*, 1972, nr. 3, p. 10, apud Șt. Munteanu, V. D. Țăra, 1983: 46–47).

Complexitatea noțiunii de limbaj literar a cunoscut numeroase abordări odată cu implementarea noțiunilor de stilistică, astfel fiind enunțate diverse definiții ale acestui concept, precum cea elaborată de Ion Coteanu, conform căruia, limbajul poetic este „limbajul în care semnul verbal se transformă în mod constant în simbol, prin valorificarea conotațiilor”.¹

O altă opinie este emisă de către Ștefan Munteanu, care este de părere că limbajul artistic devine „o altă modalitate de utilizare a limbii și cu alt scop (funcție) decât cea din varianta ei cotidiană”.²

Limbajul poetic se dezvoltă în cadrul limbii ca sistem ce produce atât comunicarea lingvistică, având astfel funcție tranzitivă, cât și o comunicare estetică, având funcție reflexivă; în studierea limbajului poetic este necesară, astfel cunoașterea limbii și a mecanismelor, pe baza cărora se dezvoltă limba poetică.

Pornind de la acest fapt, George Ivănescu afirmă că este necesar „să se facă distincție între ceea ce era norma limbii de comunicare în epoca respectivă și la scriitorul respectiv și ceea ce era la același scriitor fapt de limbă cu valoare artistică”.³

Este nevoie de încadrarea în epocă a scriitorilor, urmând analiza prin comparație a scriitorilor la nivel de limbă.

¹Coteanu, 1973:50

²Munteanu, 1995:122.

³Ivănescu, 1989: 186.

În cazul limbajului poetic din prima jumătate a secolului al XIX -lea contextul socio-istoric și cultural a jucat un rol decisiv în crearea literaturii acestei perioade. Din punct de vedere istoric, lupta antifeudală, animată de idealul unirii și al independenței poporului român este concretizată în Răscoala de la 1821 atingând punctul culminant la Revoluția burghezo-democrată din 1848, în urma căreia apare denumirea de mișcare pașoptistă.

Scriitorii pașoptiști se implică activ în viața politică a țării, prin intermediul literaturii lor dorind emanciparea poporului pe toate planurile.

De aceea literatura acestui secol a fost scrisă, în primul rând pentru a oferi oamenilor accesul la cultură, de unde reiese una dintre trăsăturile literaturii pașoptiste date de accesibilitatea sa.

Din punct de vedere literar, același Gheorghe Crăciun completează că: „Pașoptismul este o direcție literară cu valoare de paradigmă, în care însă greutatea politică, socială și culturală a conceptului ocultează dimensiunea estetică. Perioadă de coexistență, de asimilare, de contradicție a culturalului cu literalul, pașoptismul n-ar îndreptăți, prin urmare, o abordare pur și simplu estetică.”⁴

La baza limbajului poetic - conform părerii emise de Gheorghe Ivănescu - există trei surse: limba veche (arhaismele), limba vorbită (popular) și neologismele, iar încadrarea corectă a limbajului poetic este strâns legată de studierea limbii, din punct de vedere diacronic.

În ceea ce privește limbajul poetic al primei jumătăți de secol al XIX-lea, legătura dintre cele trei surse constituente este cu atât mai puternică deoarece literatura românească se situa într-o perioadă de tranziție de la tradiție la modernizare, astfel că scriitorii utilizează în procesul creativ deopotrivă arhaisme, regionalisme, expresii populare, dar și neologisme încercând să păstreze în același timp claritatea și accesibilitatea.

În cazul lui Grigore Alexandrescu se poate discuta despre un adevărat dualism; deși simte dragostea, tristețea și deznădejdea, Grigore Alexandrescu rămâne în esență un om al rațiunii și apoi un om al sentimentului, deoarece el nu poate renunța la datoria sa de a reprezenta umanitate.

Spre deosebire de Ion Heliade-Rădulescu ce poate fi caracterizat mai întâi un om de cultură și apoi un scriitor, Grigore Alexandrescu a preferat o poziție indirectă de implicare în demersurile pentru modernizarea limbii române literare, utilizând creația artistică drept model al mișcării pașoptiste.

O succintă caracterizare a lui Grigore Alexandrescu este redată de Silviu Iosifescu afirmând că: „Mulți l-au considerat (pe Grigore Alexandrescu) drept un produs de metisaj, un amestec de romantism și clasicism. De fapt, el este un romantic printre clasici și un clasic printre romantici. Cu alte cuvinte, e un scriitor de tranziție(...)”⁵.

Grigore Alexandrescu este un scriitor de tranziție deoarece scrie într-o perioadă de mari schimbări, în care vechiul se îmbină cu noul. Pentru acel timp în care publică, limbajul este unul obișnuit, fără dificultăți de înțelegere, trăsătură specifică poeziei din Muntenia, iar Grigore Alexandrescu „stă între Eliade și Al. Macedonski, ca poet curat eufonic, transcriindu-și ideea raciniană, în pură melodie.”⁶ Lexicul operelor lui Grigore Alexandrescu abundă în arhaisme alături de neologisme, trăsătură a perioadei de creație, iar lipsa unor norme stabilite face ca limba și rima scriitorului să pară uneori neglijate. Tocmai de aceea, Grigore Alexandrescu consideră lipsită de importanță poezia populară la care refuză să apeleze în procesul de creație, considerând această parte a literaturii ca fiind rudimentară. Această opinie îi îngreunează scriitorului pașoptist

⁴Crăciun, 1997:47

⁵Iosifescu, 1965: 81

⁶George Călinescu, 1962: 171.

scrierea în ceea ce privește gramatica..deoarece „ limba baladelor este fixată, iar stilisticeste, în limitele unei anumite gândiri poetice, desăvârșită și, dacă poetul ar fi urmat-o , nu ar mai fi fost victima supărătoarelor dibuiri gramaticale.”⁷

Grigore Alexandrescu refuză limba poeziilor populare fiind de părere că doar folosind o limbă evoluată poți transmite idei și trăiri culte.

La nivel stilistic, poetul recurge la numeroase figuri de stil precum metafora, comparația, hiperbola sau personificarea, însă epitetul joacă un rol semnificativ în procesul de creație al poeziilor.

Deși folosit timid, sub forma adjectivelor folosite de societatea acelor timpuri, epitetul este principala figura de stil în încercarea promovării culturii, dar într-un mod accesibil poporului român aflat în plin proces de modernizare. Astfel, regăsim epitete precum: „zile scumpe”, „frumoasă singurătate”, „glas simțitor”, „dulci gândiri”, „vesele fețe”, „insectele-amăgitoare”, „nori deși, negri”, „valuri aurite”, razele robite” (*Viața câmpenească*).

Poezia *Umbra lui Mircea. La Cozia* este structurată în șaisprezece strofe și este construită prin îmbinarea subtilă a mai multor specii romantice. Astfel, primele șapte strofe se constituie într-un pastel romantic, descriind cadrul natural nocturn în care apare fantomă lui Mircea cel Bătrân următoarele cinci strofe conțin elemente de odă și imn prin care se slăvesc faptele de vitejie ale domnitorului. Următoarele două strofe compun o meditație, în care poetul exprimă idei filozofice despre timpul trecător cu identificarea momentelor importante din trecut și prezent, precum și o viziune asupra viitorului, iar ultimele două strofe revin, simetric, la imaginea inițială a pastelului, împlinind astfel perfecțiunea artistică a poeziei.

Primele șapte strofe compun un pastel romantic, în care cele dintâi imagini vizuale sunt umbrele turnurilor aplecate peste undele și valurile Oltului, care lovesc ritmic "Zidul vechi al mănăstirei", singurul element auditiv al liniștii înserării. Poezia începe cu un anapest "Ale turnurilor umbre peste unde stau culcate", care dau poeziei gravitate evocatoare și, prin această, muzicalitate interioară versurilor, fapt ce l-a determinat pe G. Călinescu să considere că Alexandrescu face parte "dintre aceia care au contribuit la apropierea poeziei de muzică". Printr-o personificare metaforică, poetul aseamănă generațiile de oameni care s-au succedat de-a lungul timpului pe aceste meleaguri cu undele curgătoare ale , râului -"S-ale valurilor mândre generații spumegate". Imaginea vizuală este redată prin formă reflexivă a verbelor "se întind", "se prelungesc" care se referă la umbrele turnurilor, părănd că ating "țărmlu dimpotrivă".

Cadrul nocturn este specific romantismului prin atmosferă misterioasă care induce emoție și înfiorare. Imaginile vizuale sunt construite printr-o enumerație a complementelor circumstanțiale de loc -"dintr-o peșteră", "din râpă", "de pe muche", "de pe stâncă", "pîntre iarbă"-și prin folosirea verbelor la prezentul etern-"iese", ; "mă-mpresoara", "se cobor", "se mișcă", "să strecoară", "trece".

Atmosferă fantastică și înfricoșătoare este ilustrată de "ceasul nălucirei", un element tipic romantic fiind apariția fantomei încoronate care iese din mormânt: "O fantomă-ncoronata din el iese o zăresc". Natură este umanizată, deoarece toate elementele sale participă emoțional la întâmplările miraculoase: "Mușchiul zidului se mișcă pântre iarbă să strecoară / O suflare, care trece că prin vine un fior / ".[] Râul înapoi se trage munții vârful își clătesc". Imaginile sunt hiperbolizate pentru a realiză măreția copleșitoare cu care "marea fantomă" poruncește și la un semn "Oștiri, taberi fără număr împrejuru-i înviez". Autoritatea personalității istorice a lui Mircea cel Bătrân este ilustrată prin propoziții scurte și puncte de suspensie . "Iese vine către țărmluri stă în preajmă ei privește". Verbul la imperativ, "Ascultați!!", este o adresare directă a

⁷George Călinescu, 1962: 184

poetului către toate componentele naturii înconjurătoare și înfiorate. Printr-o întoarcere graduală în trecut, procedeu artistic tipic romantismului, poetul incită la contemplație, pentru a se vedea cum "marea fantomă" a dat speranța românilor și a îngrozit-totodată-pe toți dușmanii de odinioară: "Transilvania-1 aude, ungerii se înarmează". Această idee este construită printr-o hiperbolă, deoarece poruncă voievodului se aude peste Carpați, fiind repetată, amplificată, "din stâncă-n stâncă". De remarcat în această strofă este cezura, care împarte versul în două emistihuri. Propozițiile sunt scurte și marcate prin puncte de suspensie: "Iese vine către țărături stă în preajmă ei privește". În stil romantic, poetul se adresează direct Oltului, martorul permanent al "vitejiilor trecute", care privise cu mândrie legiunile militare și căruiia îi erau cunoscute "Virtuți mari, fapte cumplite" ale acestui trecut glorios. Oltul este personificat, poetul recurgând la vocativ și la o interogație retorică: "Oltule, care-ai fost martur vitejiilor trecute / Cine oare poate să fie omul care te-a-ngrozit?".

Epitetul triplu "dreaptă", "nobilă" și "mare" accentuează eroismul patriotic și dăruirea cu care voievodul a luptat pentru independența patriei. Un alt procedeu romantic constă în exprimarea retorică sub formă de maxime, ilustrând valoarea etică a exemplului patriotic al lui Mircea cel Bătrân și având valoare generalizatoare: "Veacurile ce-nghit neamuri al tău nume l-au hrănit".

Istoria neamului românesc a consemnat și alte momente glorioase, poetul presupune că Mircea cel Bătrân a "simțit plăcere" atunci când a aflat despre faptele eroice ale lui Mihai Viteazul, care a iubit, că și el, țara și poporul român. Alăturarea simbolică a celor două nume ilustre pentru istoria noastră națională, Mircea și Mihai, accentuează ideea continuității luptei pentru libertate și independența a poporului român, sub conducerea unor domnitori patrioți. Generațiile care au învățat despre faptele de vitejie ale personalităților istorice îi venerază pe eroii neamului, dar în antiteză cu aceștia, contemporanii poetului se simț slăbi și mărunți: "Greutatea i ne-apăsa, trece slabă-ne măsură / Ne-ndoim dac-așa oameni întru adevăr au stat". Urmărirea secvența lirică este alcătuită din două strofe și se constituie într-o meditație filozofică privind scurgerea timpului. Trecutul este măreț, "vremi de fapte strălucite", dar și plin de tristețe și amărăciune din pricină multelor războaie purtate, acestea fiind "bicioaznec, care moartea îl iubește" sau "a cerului urgie". Prezentul este superior datorită progresului și civilizației, care au înfrățit națiile "prin științe și prin arte", asigurând pace și liniște omenirii.

Ultimele două strofe ale poeziei constituie un pastel și readuc imaginea inițială a tabloului nocturn, în care stăpânește liniștea peste întreaga natură. Personificată, noaptea își întinde mantia "peste dealuri", norii "se întind că un veșmânt", comparația având rolul de a recompu atmosfera misterioasă de la începutul poeziei. Peste întreaga natură se instalează "groază și tăcere", atunci când "umbră intră în mormânt". Turnurile "cele-nalțe" sunt personificate printr-o comparație, "Că fantome de mari veacuri pe eroii lor jălesc" și constituie mărturia istorică a gloriei și patriotismului conducătorilor români într-un trecut plin de măreție. Valurile Oltului lovesc ritmic zidul vechi al mănăstirei" fiind personificate și asemănaute cu "mândre generații spumegate", idee care subliniază încă o dată permanența și continuitatea românilor pe aceste meleaguri.

În cazul lui Grigore Alexandrescu, interesele poporului român primează în fața celor personale, el devenind vocea conștiinței colective, a trăirilor sociale, neputând pune la îndoială apartenența la pașoptism, fiind numit de unii critici drept primul poet modern.

BIBLIOGRAPHY

Alexandrescu, Grigore, *Opere, I*, București, Editura Minerva, 1972.

- Anghelescu, Mircea, *Introducere în opera lui Grigore Alexandrescu*, București, Editura Minerva, 1973.
- Bădescu, Horia, *Grigore Alexandrescu- parade măștilor*, București, Editura Albatros, 1981.
- Călinescu, George,, *Gr. M. Alecsandrescu*, București, Editura Pentru literatură, 1962.
- Cornea, Paul, *Originile romantismului românesc*, București, Editura Cartea Românească, 2008.
- Coteanu, Ion, *Stilistica funcțională a limbii române. Stil, stilistică, limbaj*. București, Editura Academiei, 1973.
- Crăciun, Gheoghe, *Istoria literaturii române pentru elevi și profesori*, Chișinău, Editura Carter, 1997.
- Irimia, Dumitru, *Limbajul poetic eminescian*, Iași, Editura Junimea, 1979.
- Irimia, Dumitru, *Structura stilistică a limbii române contemporane*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1986.
- Irimia, Dumitru, *Introducere în stilistică*, Iași, Editura Polirom, 1999.
- Ivănescu, G., *Studii de istoria limbii române literare, ediție îngrijită și postfață de Al. Andreiescu*, Iași, Editura Junimea, 1989.
- Ivănescu, G., *Istoria limbii române, ediția aIIa îngrijirea ediției, indice de autori și indice de cuvinte de Mihaela Paraschiv*, Iași, Editura Junimea, 2000.
- Munteanu, Ștefan, *Introducere în stilistica operei literare*, Timișoara, Editura de Vest, 1995.
- Nicolescu, Aurel, *Analize gramaticale și stilistice*, București, Editura Albatros, 1981.
- Rădulescu, Ion Heliade, *Opere, I, Ediție critică de Vladimir Drîmba, Studiu introductiv de Al. Piru*, București, Editura pentru literatură, 1967.